

BARRY STRAUSS

**MARI
COMANDANȚI**

Alexandru, Hannibal, Cezar
și arta conducerii

Traducere de Paul Aneci

POLIROM
2022

CUPRINS

<i>Cronologie</i>	9
<i>Glosar de nume-cheie</i>	13
<i>Hărți</i>	18
1. Zece calități ale comandanților de succes	25
2. Atacul	45
3. Rezistența	91
4. Ciocnirea	131
5. Stringerea lațului	169
6. Momentul când trebuie să te oprești	215
Concluzie	253
<i>Mulțumiri</i>	269
<i>Notă despre surse</i>	271
<i>Note</i>	283
<i>Index</i>	289

Alexandru își asuma riscuri, dar de obicei se gîndea foarte bine înainte. Nu a fost cazul și atunci cînd și-a trimis acasă flota militară. Pe neașteptate, Alexandru a renunțat la unul dintre fundamentele strategiei sale și l-a înlocuit cu o teorie neverificată: că era posibil să înfrîngă de pe uscat o putere navală. Această decizie a fost o greșeală. Fiind macedonean, Alexandru era dintr-un neam de marinari de apă dulce. Poate că pur și simplu nu avea încredere în corăbii.

Flota persană se îndrepta acum spre sud, către Halicarnas, altă bază navală majoră de pe coasta Mării Egee. Alexandru a luptat cu îndrjire – pe uscat – pentru a cuceri orașul, în timp ce Memnon a luptat cu și mai multă îndrjire pentru a organiza apărarea acestuia. La Halicarnas, spre deosebire de Milet, persanii dețineau controlul asupra mării, ceea ce oferea forțelor lui Memnon mobilitate și acces la provizii.

Pînă la urmă, Halicarnas i-a oferit lui Alexandru o victorie tactică, dar și o înfrîngere strategică. Alexandru l-a forțat pe Memnon să se retragă din oraș – însă nu și din portul fortificat, care a rămas în mîinile persanilor. În timpul asediului, Memnon le-a provocat pierderi grave macedonenilor. A respins și atacul lui Alexandru asupra orașului-port din apropiere, trimițînd întăriri navale garnizoanei de acolo. Memnon i-a evacuat pe cei mai mulți dintre soldații săi din Halicarnas pe insula Kos. Însă persanii și-au menținut prezența pe coasta egeană a Anatoliei: în garnizoana lor de la Halicarnas, la Myndus și în două orașe-porturi aflate mai departe spre sud, Cnidus și Caunus, ambele dificil de atacat de pe uscat. Pe scurt, Alexandru nu a alungat flota persană din toate bazele ei de pe coasta Anatoliei.

Era sfîrșitul anului 334 î.Hr. și marca momentul de glorie al lui Memnon. Războinicul veteran l-a convins în cele din urmă pe Darius să-l lase să lanseze o ofensivă navală majoră, la care să participe 300 de galere și 15 000 de mercenari. Cum Alexandru practic nu mai avea nici o flotă, această forță putea traversa Marea Egee și să pornească războiul în Grecia. Era ceea ce Churchill avea să numească mai tîrziu o strategie de tip *soft underbelly* („burtică moale”)⁴: atacarea inamicului nu acolo unde era puternic și protejat, ci acolo unde era slab.

Memnon și-a început ofensiva navală în primăvara anului 333. A cucerit imediat mai multe insule importante din Marea Egee aliate cu Alexandru, inclusiv Chios și tot Lesbosul, cu excepția marelui oraș Mytilene, care a căzut și el după un asediu. Conform unei surse, persanii au recucerit și Miletul.

Alexandru era îngrijorat. Pariul său riscant de a-și dizolva flota militară părea acum imprudent. Mai avea timp să-și revizuiască planurile. A trimis o sumă uriașă de bani în Grecia pentru a încropi o nouă flotă, dar aceasta avea să fie gata abia peste cîteva luni.

Apoi și-a continuat înaintarea către sud și est, spre coasta mediteraneană a Anatoliei, unde putea restricționa accesul Persiei la o importantă sursă de marinari și chereștea pentru galere și unde mai putea cuceri și alte porturi. Fără aceste porturi, era mult mai riscant pentru galerele persane să călătorească între Marea Egee și bazele navale majore ale Persiei din Fenicia (Libanul de astăzi). Alexandru a mai făcut încă un lucru: a strâns bani de la orașele bogate din sudul Anatoliei. Dacă refuzau să fie „eliberate”, le ataca.

În tot acest timp, Alexandru nu pierdea din ochi pe Memnon și Marea Egee. După ce a părăsit Halicarnasul, și-a împărțit forțele. A păstrat cu el jumătate din armată, trimițând restul soldaților, sub comanda lui Parmenio, către orașul Gordium din partea central-nordică a Anatoliei. Gordium era punctul de articulație perfect. De aici, Parmenio putea să se întoarcă în Macedonia, dacă Memnon ataca, ori să-i trimită întăriri lui Alexandru, dacă era nevoie.

Alexandru își cultiva o imagine de om de acțiune. Dar, cu excepția faptului că renunțase la flotă, în general politica sa din primul an petrecut în Anatolia a fost aplicată lent și atent. Mitul era total diferit. Nimic nu îl simbolizează mai bine decât o întâmplare petrecută la Gordium în primăvara anului 333. Aici, Alexandru „a împlinit” o profeție conform căreia avea să cucerească Imperiul Persan dacă dezlega un nod extrem de complicat: el „a dezlegat” nodul tăindu-l cu sabia. Omul care a tăiat nodul gordian nu avea răbdare să facă lucrurile încet și atent. Era un tânăr erou impetuos care mergea mereu înainte. Dar acesta nu era decât un mit.

De fapt, Alexandru era indeajuns de precaut ca să știe când să oprească un atac, chiar dacă după aceea dușmanii lui se lăudau că îl biruiseră pe puternicul Alexandru. Myndus, portul de lângă Halicarnas, a fost doar un exemplu al reținerii sale; el a procedat la fel și în cazul orașelor Termessus și Syllium, amândouă poziționate pe continent, în dreptul coastei mediteraneene a Anatoliei. Un bun comandant știe când să se retragă, iar Alexandru știa. La urma urmei, avea el probleme mai mari.

Pentru un moment din primăvara anului 333, se părea că victoriile obținute inițial de Alexandru ar putea fi anulate de contraatacul persanilor. Însă providența i-a zîmbit: în iunie, Memnon a murit din cauza unei boli. Nepotul său, Pharnabazus, și locotenentul lui, Autophradates, au continuat campania, dar nu se ridicau la înălțimea lui Memnon. Nu erau la fel de pricepuți în arta războiului, nu cunoșteau la fel de bine Macedonia și nici nu aveau aceeași influență asupra lui Darius.

Moartea lui Memnon a fost un punct de cotitură. Dacă ar mai fi trăit, poate că ar fi aprins scînteia în Grecia. Probabil că ar fi cucerit și alte insule

grecești strategice și ar fi debarcat pe continent cu 15 000 de mercenari greci. Orașe-state importante erau gata să treacă de partea persanilor în luptă, în special Sparta, care nu acceptase niciodată dominația macedoneană. În 331, aceste state chiar s-au răzvrătit împotriva Macedoniei, dar era prea târziu. Alexandru adunase deja atât de multă pradă, încât putea plăti încă o armată de mercenari care să vină în ajutorul micii armate pe care o lăsase în urmă ca să apere Macedonia. Rebelii au fost zdrobiți. Dar în 333 o rebeliune l-ar fi forțat pe Alexandru să se întoarcă în țară pentru a apăra Macedonia. Ceea ce nu ar fi fost ușor dacă Memnon ar fi blocat Hellespontul.

În mai 333 se părea că politica lui Alexandru dăduse greș: nu putea opri ofensiva navală a Persiei fără să aibă și el o flotă militară. Dar în iunie, moartea lui Memnon l-a salvat.

Darius a pus capăt ofensivei navale. A hotărît să-și retragă majoritatea mercenarilor de pe galere și să-i transfere pe continent. Dacă Memnon nu ar fi murit, poate l-ar fi convins pe regele persan să se răzgândească. Dar așa, Darius a decis să nu mai investească resurse în războiul maritim, unde inamicul era slab, ci să le transfere înapoi în luptele terestre, unde era punctul forte al dușmanului.

Bătălia de la Issos: al doilea contraatac al Persiei

Este cea mai celebră confruntare din istoria artei. Un mozaic de la Pompeii prezintă scena. Alexandru cel Mare, călare și cu sulița în mână, îl atacă pe Darius al Persiei. Pe cei doi regi războinici îi despart doar trei călăreți persani și un rând de lănci. Înaintînd, alături de călăreții săi, Alexandru este pregătit să-l omoare pe Darius. Regele persan este în pericol și știe lucrul ăsta: stă în picioare, cu ochii larg deschiși, pe carul său de luptă, cu fața spre Alexandru. Însă conducătorul carului de luptă al lui Darius este pregătit: a întors caii din calea lui Alexandru, iar acum trage frîiele și pocnește dintr-un bici ca să scape cît mai iute.

Încremenit în timp, acest moment surprinde punctul culminant al unei ciocniri dramatice între doi regi: bătălia de la Issos, în jurul datei de 1 noiembrie 333 î.Hr. Într-o după-amiază de toamnă, armata macedoneană și cea persană s-au luptat pentru a decide soarta imperiului. Macedonenii aveau o forță armată victorioasă și experimentată, dar și persanii aveau unele avantaje și erau de două ori mai mulți decît macedonenii.

Bătălia de la Issos este cunoscută drept ciocnirea regilor care a scos în evidență eroismul lui Alexandru. Iar aceasta nu este o întâmplare. Ca și familia Kennedy sau prințesa Diana, Alexandru se pricepea la relații publice

și își punea în evidență valoarea. Dar, în realitate, în bătălia de la Issos a fost nevoie de alte calități: nu atât eroismul lui Alexandru, cât stăpînirea de sine, hotărîrea și precauția lui au cîștigat bătălia.

Zarurile au fost aruncate în favoarea luptei în primăvara anului 333, cînd Darius a adunat o armată. El cunoștea, desigur, riscul de a lupta împotriva macedonenilor într-o bătălie generală. Însă nici armata lui Darius nu era chiar de lepădat. Regele știa că Alexandru se îndrepta spre sud și est. De fapt, în vara anului 333, Alexandru a ajuns în Cilicia, cîmpia fertilă și bogată de pe coasta sudică a Turciei și poarta de intrare în Siria. În lunile care trecuseră, își reunise forțele cu Parmenio și restul armatei la Gordium, unde a primit și întăriri – 4-6 000 de soldați, majoritatea din Macedonia.

Nevrînd să riște ca Alexandru să pătrundă în inima imperiului, în Mesopotamia (Irakul de astăzi), Darius a ales să lupte cu el în Siria. Persanii trebuiau să reacționeze rapid, ceea ce însemna că nu avea timp să adune toate forțele imperiului care se aflau la mare distanță. În special, Darius trebuia să se descurce fără remarcabilii călăreți din Asia Centrală. Însă, chiar și așa, avea să adune o armată puternică.

În septembrie, Darius și soldații săi erau gata să pornească la drum. În octombrie 333 își așezaseră tabăra în cîmpiile Siriei, cu munții Amanus înălțîndu-se spre apus, dincolo de care se afla Cilicia – și macedonenii. Alexandru sigur aflase planurile lui Darius, dar descoperirea uluit cît de aproape se află dușmanul: în Siria, la mai puțin de o săptămînă de mers.

Ambele armate voiau să lupte, dar în locuri total diferite. Persanii voiau ca înfruntarea să aibă loc pe cîmpiile întinse din Siria, unde puteau să se răspîndească și să profite de superioritatea lor numerică. Alexandru spera să lupte într-un spațiu îngust dintre munți și mare, unde persanii nu își puteau desfășura trupele în voie. Terenul potrivit era în jurul orașului de coastă Issos, la marginea golfului Issos (astăzi golful Iskenderun din Turcia). Aici, o fișie de coastă largă de doar cîteva mile se întinde de la munții Amanus pînă la Mediterana. După cum s-a dovedit, Alexandru reușea să lupte *unde* voia, dar nu și *cum* voia.

Iată cum s-a întîmplat: Alexandru, care își așezase tabăra către vest, a refuzat să muște momeala și să traverseze munții spre Siria și persani. Așa că, fie din nerăbdare, fie din cauză că armata sa rămînea fără provizii, Darius a hotărît să traverseze el munții și să se lupte cu Alexandru în Cilicia, unde vastele cîmpii de coastă constituiau un substitut acceptabil pentru cîmpul de luptă pe care îl alesese în Siria. Darius a pătruns în Cilicia prin pasul Amanus (trecătoarea Babçe din Turcia). Dar Alexandru plecase deja. Se îndrepta spre sud, trecînd pe lîngă Issos și urmînd linia coastei mediteraneene, către Siria.

Darius i-a luat urma, ceea ce a fost bine pentru Alexandru, exceptând faptul că acesta din urmă se aștepta ca Darius să vină către el dinspre sud, după ce ar fi traversat munții Amanus prin pasul sirian (trecătoarea Belen din Turcia).

Însă Darius l-a luat prin surprindere pe Alexandru, venind dinspre nord, prin pasul Amanus. Când Darius a ajuns la Mediterana, în apropiere de Issos, s-a trezit în spatele lui Alexandru, tăind liniile de aprovizionare ale macedonenilor. Ce șoc pentru Alexandru! Un general mai slab ar fi fost descumpănit de faptul că Darius îi căzuse pe neașteptate în spate. Însă Alexandru și-a păstrat calmul. La urma urmei, el era soldat de cavalerie, iar cavaleria este obișnuită să acționeze departe de bază. Situația de criză l-a făcut pe regele macedonean să dea tot ce are mai bun.

Era seară. După ce soldații săi au mâncat, Alexandru a pornit în marș cu toată armata spre locul unde se aflau persanii, acoperind o distanță de aproximativ zece mile. După ce și-au ridicat tabăra într-o trecătoare îngustă, a doua zi în zori au început din nou marșul, străbătând încă vreo zece mile în direcția persanilor, după care s-au așezat în formații de luptă.

Fără nici cel mai mic efort, Alexandru și-a întors rapid armata și a desfășurat-o în poziție de luptă. A dat dovadă de agilitate, îndrăzneală și, mai presus de toate, intuiție strategică. A fost capabil să evalueze rapid situația și să găsească soluția potrivită.

Darius ar fi trebuit să încerce să-l atragă pe Alexandru înapoi spre nord, în câmp deschis. Dar surpriza este un factor care crește spectaculos eficiența unei armate, și poate persanii au crezut că îl luaseră pe Alexandru pe nepregătite. Sau poate că, așa cum afirmă o sursă, era prea periculos să se retragă având în vedere că Alexandru era pregătit pentru luptă. Așa că persanii au rămas pe loc și au luptat.

Cele două armate s-au întâlnit pe malurile abrupte ale râului Pinarus, care curgea printre dealurile de la poalele munților Amanus, vărsându-se în Mediterana pe o plajă netedă. (Aproape sigur poate fi identificat cu actualul Payas Çay.) Aici, conform izvoarelor antice, câmpia măsoară cam o milă și jumătate în lățime. Jocul mutărilor și al indiciilor greșite se încheiase, Alexandru deținând clar avantajul. Darius intenționase să lupte în câmp deschis, iar Alexandru pe un teren îngust; Alexandru câștigase.

Este clar că Alexandru avea mult mai puțini soldați. O estimare avizată indică faptul că avea aproape 30 000 de infanteriști și cam 5 000 de călăreți. Forțele lui Darius numărau 65 000 de infanteriști, inclusiv 15 000 de mercenari greci, și 15 000 de călăreți. Mercenarii erau soldați de prima clasă, ceea ce nu se poate spune și despre ceilalți infanteriști persani.

Alexandru și-a poziționat trupele pe malul sudic al râului Pinarus. I-a aranjat în ceea ce va deveni poziția sa clasică de luptă. Falanga macedoneană

era în centru, pentru a-i contracara pe mercenarii greci din fața lor. Pe flancul stîng, cavaleria aliaților și trupele purtînd arme ușoare au luat o poziție defensivă, sub comanda experimentatului general Parmenio. Flancul drept era brațul cu care loveau macedonenii, avînd în frunte cavaleria de elită, condusă de însuși Alexandru. Sarcina lor era să caute o breșă în linia inamicului și să o forțeze.

Alexandru a urmat o strategie simplă la Issos: decapitarea. În mod tradițional, regele persan stătea cam în centrul liniei sale de atac, în spatele unei unități de infanterie care îl proteja. La Issos, Darius era mai aproape de flancul stîng. Alexandru s-a îndreptat drept spre Darius, sperînd să-i învingă gărzile – infanteria persană, mai slabă, și nu mercenarii greci – și să-l forțeze pe regele persan să fugă pentru a-și salva viața. S-a gîndit că, atunci cînd armata lui Darius va afla că liderul său fugise, speriat, soldații se vor preda – chiar dacă s-ar fi întîmplat să fie în avantaj în respectiva zonă a cîmpului de luptă. Alexandru spera mai ales să-l ucidă pe Darius, ceea ce ar fi zguduit din temelii sistemul politic persan și poate chiar să îl facă să se prăbușească.

Darius s-a poziționat pe malul abrupt dinspre nord al râului Pinarus. Era un teren bun pentru defensivă, dar el trebuia să atace. Aceasta era sarcina cavaleriei; infanteria avea să amortizeze atacul inamicului. Persanii și-au plasat cavaleria pe flancuri și infanteria în centru. În cel mai bun caz, speraseră să lupte în cîmp deschis, dar, din nefericire pentru Darius, Issos era un loc strîmt. Dacă ar fi luptat în cîmpie, Darius ar fi încercuit armata macedoneană cu cavaleria sa, mult mai numeroasă. Dar la Issos Marea Mediterană și munții protejau flancurile macedonenilor. Darius avea nevoie de un alt plan.

Și a venit cu un plan nou, dovedind că are o gîndire rapidă și creativă. Darius și-a dat seama de două puncte slabe ale armatei macedonene: falanga (din centrul forțelor macedonene) și cavaleria aliaților (pe flancul stîng). Era increzător că falanga sa formată din mercenari greci putea ține piept falangei macedonenilor, dar nu era sigur că, pe flancul drept al persanilor, călăreții lui puteau străpunge rîndurile cavaleriei inamice. Așa că a crescut forța loviturii sale transferînd majoritatea călăreților din flancul stîng al persanilor pe flancul drept, sperînd ca astfel să-i ajute pe persani să străpungă linia inamicului în apropierea mării. Din păcate, aceasta a făcut ca flancul stîng al persanilor, plasat lîngă dealurile de la poalele munților, să fie vulnerabil. Darius a încercat să apere acest flanc trimițînd trupe de infanterie ușoară, înarmate cu proiectile, precum sulițe și săgeți. În zona deluroasă, pe unde puteau să facă un ocol și să atace inamicul din spate.

Ambele mutări păreau promițătoare – însă Alexandru le-a parat. Și el s-a ridicat la înălțimea provocării de a se readapta sub tensiune. I-a așezat